

**Raport referitor la activitatea desfășurată în cadrul proiectului *Beyond the Norms:
Religious Practice in Medieval and Early Modern Transylvania***

(proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0359)

2016

Un prim obiectiv al anului 2016 a fost diseminarea rezultatelor cercetării. Acest obiectiv a fost realizat prin participarea tuturor membrilor echipei la conferințe naționale și internaționale. Astfel, Ovidiu Ghitta a participat la conferința internațională *The First International "Epaminonda Lucaciu" History Symposium: Historical Stages and Moments of Romanian Greek-Catholic Church in North America* care a avut loc la Cleveland, Ohio (SUA) în perioada 12-14 mai 2016 cu lucrarea „The Teachings of Bishop Petru Pavel Aaron to His Clergy” și la o conferință națională *Violență, societate și modernizare în spațiul românesc (sec. XVI-XX) Marele război, sfârșitul modernității?* organizată de Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca în perioada 2-3 iunie 2016 cu lucrarea „Despre lege și fărâdelege într-o epistolă a lui Petru Pavel Aaron”

Mária Lupescu-Makó a participat la conferința internațională *Domonkos szentek és szent helyek* organizată de *Institutul de Religie și Teologie al Filialei Teritoriale a Academiei Maghiare de Științe din Debrecen* și *Plebănia Dominicană Sfântul Ladislau din Debrecen*, Debrecen, Ungaria în 20 mai 2016 cu lucrarea *Domonkosok a középkori Erdélyben* (Dominicani în Transilvania medievală). Mária Lupescu-Makó a mai participat la conferința internațională *Les couvents mendiants dans l'économie du sacré en Europe centrale (v.1220-v.1550)*, organizată de Universitatea Rennes 2 în cadrul programelor de cercetare CERHIO CNRS UMR 6258 și MARGEC al Agenției Naționale de Cercetare din Franța, Rennes, Franța în 2-3 iunie 2016 cu lucrarea „*Pro memoria futurorum.*” *Piety and Remembrance of the Transylvanian Testators in the Late Middle Ages*. Activitățile ancorate în cercetarea proiectului vor fi continuate de Mária Lupescu-Makó care va participa la o conferință locală, *Jakó Zsigmond centenáriumi megemlékezés* (Comemorare centenară Zsigmond Jakó), organizată de Societatea Muzeului Ardelean, Cluj, România în 13 octombrie 2016 cu prelegerea *Jakó Zsigmond, a történettudós* (Istoricul Zsigmond Jakó). Mária Lupescu-Makó va participa la conferința națională *Emlékezet és felejtés* (Memorie și uitare), organizată de Societatea Bolyai și UBB, Cluj, România în 21-22 octombrie 2016 cu prelegerea „*Pro memoria perpetua.*” *Az emlékezés stratégiái a késő középkori Erdélyben* (Pro memoria perpetua. Strategii de comemorare în Transilvania medievală), din nou o cercetare ancorată în

tema proiectului. În fine, Mária Lupescu-Makó va participa la o conferință internațională, *Domonkosok – Történelem és történetiség között* (Dominicani – Între istorie și istorisire), organizată de *Institutul de Religie și Teologie a Academiei Maghiare de Științe și Provincia Maghiară a Ordinului Dominican*, Székesfehérvár, Ungaria în 2-3 noiembrie 2016 cu prelegerea „Benedek, Erdély első domonkos püspöke” (Benedict, primul episcop dominican al Transilvaniei). Cercetătoarea va mai participa la o conferință internațională în a cărei organizare a fost de altfel implicată, *Cluj-Napoca/Kolozsvár/Klausenburg – 700*, organizată de Facultatea de Istorie a Universității Babeș-Bolyai, Universitatea Sapiientia, Societatea Muzeului Ardelean, Cluj-Napoca, România în 10-13 noiembrie, cu prelegerea „Az üdvözülés útjai – Koldulórendi konfraternitások Kolozsváron” (Căile mântuirii – Confraternități mendicante la Cluj).

Carmen Florea a participat la o conferință internațională *La missione di Giovanni da Capestrano e il processo di Europe Making nel quattrecento: lo stato dell'arte nella storia e nella storiografia nell'Europa danubiana e balcanica*, organizată de Universitatea de Studii din Macerata (Macerata -Italia, 25 noiembrie 2015), cu lucrarea „St. John of Capistran's Mission to Transylvania: a Historiographic Perspective”.

Ciprian Firea a participat la conferința națională *Locuri ale memoriei în spațiul urban* care a avut loc la Bistrița în perioada 3-4 iunie 2016 cu lucrarea „Bisericile urbane medievale din Transilvania și memoria donatorilor. Studiu asupra mărturiilor vizuale și documentare”. Ciprian Firea a participat și la conferința națională *Zilele Academice Clujene 2016. Simpozionul Național de Istoria Artei Medievale și Premoderne* care a avut loc la Cluj Napoca în 19 mai 2016 cu lucrarea „Breasla pictorilor din Bistrița la sfârșitul evului mediu și un statut nou descoperit”.

Maria Crăciun, directorul proiectului a participat la conferința internațională *Sixteenth Century Society Conference*, care a avut loc la Bruges, Belgia în perioada 18-20 august 2016 cu lucrarea „From Sacred to Ritual Space: The Transformation of the Chancel in Transylvanian Lutheran Churches of the Early Modern Period”. Maria Crăciun a mai participat și la conferința internațională *Reformation Studies Colloquium 2016*, care a avut loc la Universitatea din Newcastle, Marea Britanie în perioada 14-16 septembrie 2016 cu lucrarea „Lutheran Retables and Confessional Iconographic Programmes in Early Modern Transylvania”.

În egală măsură, acest obiectiv a fost realizat prin publicarea unor studii și articole în reviste de specialitate și în volume colective apărute la edituri prestigioase. Astfel, Ovidiu

Ghitta a publicat studiul „Egy szabálytalan összeírás Simon tományi görögkatolikus lelkész összeírása 1773-ból” în revista *Történelmi Szemle*, 1/ 2016: 127-148 (ISSN: 0040-9634).

Maria Crăciun a publicat ‘Unitarian Parish Churches in Early Modern Transylvania’ în Andrew Spicer (ed.), *Parish Churches in Early Modern Europe* (Farnham: Ashgate, 2015), pp. 199-242; ISBN 978-1-4724-4608-4, ‘Transylvanian Lutheran Liturgical Practices in Comparative European Perspective’ în Irene Dingel, Ute Lotz-Heumann (eds), *Entfaltung und zeitgenössische Wirkung der Reformation im europäischen Kontext / Dissemination and Contemporary Impact of the Reformation in a European Context* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2015), pp. 345-375; ISBN 978-3-579-05995-2 și ‘Visual Cultures’ în Howard Louthan, Graeme Murdock (eds), *A Companion to the Reformation in Central Europe* (Leiden/Boston: Brill, 2015), pp. 412-450 (în colaborare cu Grazina Jurkowlaniec); ISBN 978-90-04-25527-2

Probabil cel mai substanțial rezultat al proiectului îl reprezintă monografiile și volumele colective publicate de membrii echipei de cercetare. Astfel, Maria Crăciun a publicat *Reformarea imaginii: artă, pietate și identitate în Transilvania epocii moderne timpurii (secolele XVI-XVII)*, vol. I și II (Cluj Napoca: Editura Mega, 2016), 306 pagini + indice și ilustrații ISBN 978-606-543-719-7, în timp ce Ciprian Firea a redactat *Polipticele medievale din Transilvania: artă, liturghie, patronaj* (Cluj Napoca: Editura Mega, 2016) ISBN 978-606-543-740-1. Mária Lupescu-Makó a editat împreună cu Veronka Dáné și Gábor Sipos un volum intitulat *Testimonio Litterarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére* (Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016), ISBN: 978-606-739-054-4. Autoarea a publicat un studiu în acest volum “Domonkos könyvkultúra Erdélyben” (pp. 233–250).

Diseminarea internațională a rezultatelor proiectului este asigurată și de articolele predate spre publicare de diverși membrii ai echipei de cercetare. De exemplu, Mária Lupescu-Makó a predat un studiu intitulat “Domonkosok a középkori Erdélyben” care urmează să fie publicat în volumul coordonat de Havas Gyöngyi, *Domonkos szentek és szent helyek* volum care va apărea la editura Universității din Debrecen. Mária Lupescu-Makó a mai predat un articol, “Pro memoria futurorum. Piety and Remembrance of the Transylvanian Testators in the Late Middle Ages” pentru publicare în volumul coordonat de Marie-Madeleine de Cevins și Ludovic Viallet, volum care va apărea la editura Universității din Rennes. Apariția ambelor volume este anunțată pentru anul 2016.

Conform planificării inițiale echipa proiectului dorea să organizeze în 2016 o conferință internațională care să marcheze finalul acestei cercetări și să contribuie la diseminarea rezultatelor. Această idee s-a născut cu ocazia atelierului organizat în 1 noiembrie

2012 când prezența la Cluj a unor cercetători ca Natalie Zemon Davis, William Christian și Gábor Klaniczay a stimulat inițiativa invitării unor personalități de aceeași talie pentru o conferință care să marcheze finalul proiectului. Cu ocazia participării la diverse conferințe în 2013 și 2014 ideea a fost discutată cu Elizabeth Tingle, Mary Lavin și Nancy Caciola care au acceptat în principiu participarea la un eveniment la Cluj. Dar, datorită faptului că prima tranșă de finanțare a fost anunțată doar în 25 februarie 2016 și pentru că activitățile anului 2016 se puteau desfășura doar până în prima decadă a lunii septembrie a aceluiași an nu a fost posibil să invităm personalități marcante din lumea academică. Prin urmare, am renunțat la ideea organizării unei conferințe încercând să compensăm această carență printr-o participare mai intensă la conferințe internaționale și discutarea rezultatelor proiectului *Beyond the norms: religious practice in late medieval and early modern Transylvania* cu colegi care se ocupă de teme similare. De exemplu, atât Carmen Florea cât și Mária Lupescu-Makó au consolidat rețeaua lor de contacte profesionale în cadrul întâlnirilor proiectului MARGEC. Pentru Maria Crăciun, participarea în 2016 la două conferințe internaționale a facilitat discutarea temei de cercetare cu specialiști în domeniu, Bridget Heal, Andrew Spicer, Jonathan Willis, Alex Walsham și Virginia Reinburg.

Anularea conferinței a amânat și proiectul de a publica într-o manieră sintetică rezultatele cercetărilor din perioada 2011-2016. Am considerat că este la fel de util să publicăm cu ajutorul resurselor financiare ale proiectului monografia elaborată de Ciprian Firea pe baza cercetărilor întreprinse în cadrul acestuia, intitulată *Polipticele medievale din Transilvania: artă, liturghie, patronaj*. Considerăm că în viitor, rezultatele punctuale ale membrilor echipei își vor putea găsi locul în numărul 1/2017 al revistei *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Historia*, o publicație BDI apărută sub egida universității care a găzduit acest proiect.

Întreținerea site-ului proiectului pentru ca acesta să reflecte dinamica cercetării desfășurate în cadrul acestuia a fost o activitate permanentă a anului 2016. Informațiile publicate pe site se referă, ca de obicei la călătoriile de studiu și participările la conferințe naționale și internaționale precum și la publicațiile membrilor echipei de cercetare.

Al doilea obiectiv este evaluarea impactului proiectului. Acesta urma să fie realizat în primul rând prin elaborarea unui chestionar care urma să estimeze impactul proiectului la nivel academic. Acest chestionar urma să fie distribuit în primul rând participanților la conferință, prin urmare anularea acesteia a avut un impact nefast asupra colectării datelor. Este posibil ca publicarea pe site a chestionarului să permită pe viitor o estimare pe durată

lungă a impactului avut de rezultatele acestor cercetări privind norma și transgresarea acesteia în viața religioasă a Transilvaniei medievale și moderne timpurii.

Pe de altă parte, acest obiectiv a fost realizat prin consolidarea echipei ca grup de lucru, fapt evident mai ales în timpul desfășurării unor cercetări de teren. În 30 august- 1 septembrie 2016 Maria Crăciun și Ciprian Firea au efectuat o astfel de perieghză în localitățile Beia, Boarta, Brădeni, Bunești, Buzd, Cloașterf, Daia, Homorod, Mediaș, Rupea, Ruși, Saschiz, Seleuș, Sibiu.

În fine, mai mulți membrii ai echipei au fost implicați în proiecte de cercetare internaționale. De exemplu, Mária Lupescu-Makó și Carmen Florea au continuat să colaboreze cu proiectul MARGEC (Marginalité, économie, société: la vie materiale des couvents mendiantes en Europe Centrale), finanțat de Agence Nationale de la Recherche (Franța), un proiect de cercetare derulat începând din 2011, sub direcțiunea Prof. Marie-Madeleine de Cevins (Universitatea din Rennes), care reunește cercetători din Franța, Cehia, Polonia, Ungaria și România. Participările la conferințe au constituit și ele ocazii propice pentru stabilirea unor contacte cu cercetători interesați de subiecte similare și pentru a se familiariza cu evoluția cercetării în domeniul lor de interes.

În plus, membrii echipei proiectului au stabilit contacte și colaborări cu cercetători din țară și străinătate. De exemplu, Ovidiu Ghitta a beneficiat de o călătorie de studiu la Roma în perioada 1-11 iulie 2016. În acest context a întreprins cercetări la Archivio Storico "De Propaganda Fide". Fondurile investigate au fost: Acta Sacrae Congregationis (vo. 143); Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali (vol. 839, 844, 845, 847, 848) și Scritture Riferite nei Congressi (secțiunea 33 - vol. 2; secțiunea 51 - vol. 11, 12, 13, 14, 16, 18; secțiunea 61 - vol. 6, 7). Problemele avute în vedere au fost investigația întreprinsă de autoritățile laice și ecleziastice în legătură cu icoana care a lacrimat la Blaj în 1764; guvernarea episcopiei de Muncaci în timpul episcopului Andrei Bacinschi, în centrul atenției cercetătorului aflându-se tentativele ierahului unit de a disciplina comportamentul individual și social al preoților și credincioșilor săi. Pentru ambele direcții de cercetare Ovidiu Ghitta a reușit să identifice documente inedite și, deci, să adune informații noi, ce urmează a fi utilizate în analizele/textele pe care intenționează să le publice în curând. Dincolo de beneficiul acestor noi cercetări care vor spori neîndoiește impactul proiectului, călătoria a constituit prilejul unor întâlniri cu cercetători din domeniu, de exemplu cu profesorul Francesco Guida de la Universitatea Roma 3.

Maria Crăciun a beneficiat de un stadiu de cercetare la Berlin (25 iulie-23 august 2016) unde frecventarea Bibliotecii de Stat i-a permis consultarea unei literaturi recente

esențiale pentru finalizarea proiectului de cercetare referitor la arta din bisericile luterane ale Transilvaniei. O scurtă ședere la Londra (17-20 septembrie 2016) i-a permis consultarea colecției fotografice a Institutului Warburg al Universității din Londra. În ambianța de la Warburg Institute s-a dovedit utilă stabilirea unei colaborări cu Andrea Gatti care a demarat o cercetare referitoare la producția de retabluri luterane a atelierului Cranach.

Anul 2016 a reprezentat un capăt de drum deoarece proiectul care în cele din urmă s-a desfășurat timp de șase ani a ajuns în faza sa finală. Rezultatele acestuia sunt importante deoarece publicațiile din acest răstimp dar mai ales din ultimul an dovedesc că metoda de lucru testată pe parcursul cercetărilor, ajunsă la maturitate și-a dovedit eficiența. Momentul reprezintă în același timp o deschidere deoarece este evident că subiectul relației dintre normă și transgresie, departe de a fi epuizat va oferi substanță pentru cercetări viitoare.